

Marinko Zekić

marinzekic@yahoo.com

<http://dx.doi.org/10.18778/2544-1795.01.16>

**(TKO) LJUBI BLIŽNJEG SVOG.
(NE)POŽELJNE VEZE U BOSNI I HERCEGOVINI**

Neda Perišić, *Mješoviti brak u BiH – Od poželjnog do prezrenog – mješoviti brak kao kulturna i politička kategorija u savremenoj BiH*, Friedrich-Ebert-Stiftung, Sarajevo 2012, ss. 156.

Socijalne interakcije među ljudima, koje se između ostaloga manifestiraju uspostavom bliskih veza, solidarnošću, međusobnim pomaganjem, prijateljstvom, (dobro)susjedskim odnosima itd., predstavljaju temeljni supstrat svakoga društva i vezivno tkivo svake zajednice, uključujući političke, pri čemu su bračne/partnerske relacije među supružnicima različitih nacionalnosti/vjeroispovijesti najbolji primjeri takvih socijalnih obrazaca uzajamnog utjecaja osoba i/ili grupa na ukupna zbivanja u društvu, što je posebice indikativno za multietničke i multikonfesionalne zemlje poput Bosne i Hercegovine, u kojoj je rat 1992.–1995. godine u znatnoj mjeri pokidao međuetničke i međureligijske veze među njezinim (su)građanima, što predstavlja najistaknutiju posljedicu raspada jugoslavenske državne zajednice, koncipirane na postulatu koegzistencije različitih naroda/religija promicanom pod sloganom „bratstva i jedinstva“, u kojoj je kategorija mješovitih brakova imala izniman društveno-politički značaj kao poželjan socijalni konstrukt ustroja države. Usporedo s intenziviranjem etnonacionalizma, mješoviti su brakovi međutim u (post)jugoslavenskom nacionalnom kolektivnom imaginariju postali „remetilački čimbenik“ koji narušava narodnosnu čistotu, jedinstvo i homogenost te su bili tretirani kao „nužno zlo“ marginalnog značaja (s. 117). Premda je vrijeme medijskoga demoniziranja mješovitih brakova i djece supružnika različitih nacionalnosti/vjeroispovijesti prošlo, latentna netrpeljivost prema njima i dalje je prisutna u privatnom, javnom i političkom životu Bosne i Hercegovine.

Podijeljena zarad boljeg razumijevanja rezultata terenskoga istraživanja na teorijski i empirijski dio, predstavljena monografija Nede Perišić, naslovljena kao *Mješoviti brak u BiH*, ukupnog obima 156 stranica, sadrži četiri glavna poglavlja upotpunjena kratkim predgovorom sociologa Miodraga Živanovića, uvodom u kojemu su opisani predmet i cilj istraživanja te završnim razmatranjima. Odlučivši se prema vlastitim navodima za realizaciju ove znanstvene studije iz razloga oduzimanja političke relevantnosti bosanskohercegovačkim građanima koji pripadaju ustavnoj kategoriji „ostalih“ njihovim izuzimanjem iz politike od strane etno-konfesionalnih elita (s. 145), pri čemu su najviše diskriminirani supružnici iz mješovitih brakova, a posebice njihova djeca osuđena na status „tihih govornika“, „polu-građana“ i „polu-ljudi“ (s. 62), na temelju teorijskih rasprava o kulturi i identitetu, analize medijskoga prikaza dominantnih društveno-političkih diskurzivnih obrazaca, naracija i praksi u Bosni i Hercegovini te podataka dobivenih anketnim istraživanjem o prihvatljivosti „mješovitih brakova“ u ovoj zemlji i dubinskim intervjuima provedenih sa djecom iz heterogamijskih etno-konfesionalnih veza, čija bi se svjedočenja prema riječima uvodničara ove monografije mogla opisati kao zbirka primjera brutalne i bezdušne diskriminacije, ponižavanja i socijalnog isključivanja, autorica raskrinkava narav i mehanizme funkcioniranja bosanskohercegovačkog društva utemeljenog na apsolutizaciji etničke matrice, tribalizmu, diskriminaciji, redukciji ljudskih prava isključivo na kolektivna, nivelaciji reljefnosti života koju proizvodi bogatstvo razlika i poništavanje individuumata itd., (s. 5), skupljajući se na konzekvencijama državno-političkog ustroja Bosne i Hercegovine, utemeljenoga na konceptu tri konstitutivna naroda definiranom Ustavom BiH

u Aneksu IV Dejtonskog mirovnog sporazuma, koji ne uvažava princip diferenciranog građanstva u okviru kojega se kao jedini legitimni subjekt suvereniteta pojavljuje pojedinac sa zajamčenom slobodom samoodređenja uz uvažavanje pravne i političke jednakosti koja se ogleda u tom da svaki građanin kao član političke zajednice uživa ista prava, slobode i dužnosti. Negacija koncepta građanstva i uzdizanje etno-konfesionalne pripadnosti na razinu bazičnog principa političkog, društvenog i osobnog života, rezultirali su prema navodima autorice negativnom konceptualizacijom „mješovitih brakova“, koji kao „delegantna praksa“ postaju meta unakrsnih napada hrvatskih, srpskih i bošnjačkih nacionalista (s. 112), po čijem sudu osobe koje ih sklapaju predstavljaju otpadnike od svoje vjere i naroda, a njihova djeca „frustrirane bastarde“ i „bezglave individue bez korijena i identiteta“ (s. 118).

Za potrebe svojega empirijskog istraživanja Neda Perišić sprovela je anketu na uzorku od 995 bosanskohercegovačkih građana i građanki u okviru koje su ispitanici odgovarali na pitanje da li podržavaju sklapanje brakova između pripadnika različitih konstitutivnih naroda u Bosni i Hercegovini te da li mješovitim brakom smatraju bračnu vezu sklopljenu između pripadnika i pripadnica različitih nacija iste vjeroispovijesti. Na prvo pitanje potvrđan je odgovor dalo 41,4% ispitanika (36,3% u Federaciji Bosne i Hercegovine te čak 49% u Republici Srpskoj), protivljenje takvom braku iskazalo je njih 48,4% (73,1% Hrvata/Hrvatica, 52,7% Bošnjaka/Bošnjakinja te 38,5% Srba/Srpkinja), a 10,2% odgovorilo je da ne zna, što, ukoliko se uzme u obzir apsolutiziranje razlika među bosanskohercegovačkim narodima i kontinuiranje produkcije međusobne nesnošljivosti, koja Bosnu i Hercegovinu čini prostorom „suživota u mržnji“, karakterističnim po „atrofiji ljudskosti“ čije granice isrcavaju etno-konfesionalne zajednice, prema mišljenju autorice predstavlja ohrabrujući podatak, posebice iz tog razloga jer je prihvatljivost „mješovitih brakova“ najizraženija u najmlađe kategorije ispitanika životne dobi od 18 do 29 godina, kao socijalnog kapitala neophodnog za obnovu multinacionalnih lokalnih zajednica. Unekoliko iznenađujući i obeshrabrujući je međutim podatak da najkonzervativniju kategoriju ispitanika glede pitanja (ne)prihvatljivosti bračnih zajednica među pripadnicima različitih konfesija/nacija ne predstavljaju kako je to očekivano najstariji, već ispitanici srednje dobi od 30 do 59 godina. U slučaju odgovora muškaraca i žena anketni rezultati ne pokazuju statistički značajne razlike (49,1% žena i 47,8% muškaraca ne odobrava mješovite brakove), koje se s druge strane javljaju u slučaju razine obrazovanja ispitanika koja korespondira s (ne)prihvatljivošću mješovitih brakova (48,6% ispitanika sa višom i visokom te 34,4% sa nižom stručnom spremom podržava heterogamijske brakove). Kao najčešći razlog neodobranja sklapanja mješovitih brakova navode se stradanja tijekom oružanog sukoba 1992.–1995. godine, sa brojnim primarnim i sekundarnim žrtvama među civilnim stanovništvom, pri čemu pojedini odgovori sugeriraju povezanost mješovitih brakova sa neposrednim uzrocima rata (s. 122–126). Na drugo anketno pitanje, kojim je autorica studije nastojala istražiti da li u uvjetima vjerskog revivalizma religijsko opredjeljenje može nivelirati različito etničko porijeklo bračnih partnera i utjecati da taj brak ne bude percipiran kao „mješovit“, 51,9% ispitanih odgovorilo je da takav brak ne smatraju „mješovitim“, među njima 60% anketiranih koji su se izjasnili kao Bošnjaci/Bošnjakinje, 51% ispitanika koji su se deklarirali kao Hrvati/Hrvatice te 42,6% onih koji su se izjasnili kao Srbi/Srpkinje, dok je 32,9 anketiranih na to pitanje dalo potvrđan odgovor, smatrajući brak sklopljen između pripadnika različitih nacija iste vjeroispovijesti „mješovitim brakom“, a među njima 42,3% Hrvata/Hrvatica, 41,1% Srba/Srpkinja i 23,6% Bošnjaka/Bošnjakinja. Proučavano i ocjenjivano u različitim dogmatskim, pastoralnim, moralnim, socijalnim, psihološkim i inim okvirima, pitanje „mješovitih brakova“ te načina na koji su oni regulirani od strane Crkava i vjerskih zajednica predstavlja važan segment međuljudskih/međuvjerskih/međunacionalnih odnosa u Bosni i Hercegovini, pri čemu Katolička crkva načelno poštuje pravo izbora supružnika, ne namećući apsolutnu zabranu nijednog vida „mješovitog braka“, šerijatsko pravo u islamu muslimankama bez daljnega zabranjuje mješovite ženidbe, a muslimanima ih dopušta jedino sa kršćankama i židovkama, dok se u pravoslavlju mogu vjenčati samo kršteni muškarac i žena, ali ne krštena i nekrštena osoba (s. 127–131).

Rezultati istraživanja provedenog na temelju dubinskih intervjua vođenih s djecom iz „mješovitih brakova“ u Sarajevu i Banjaluci potvrdili su predodžbu o Bosni i Hercegovini kao nacionalno i religijski duboko podijeljenom društvu (s. 134), te dominaciju ideala „čistog“ etno-konfesionalnog

kolektiviteta za čije su očuvanje zaduženi svi njegovi članovi, uslijed čega nacionalisti drže da uspostavljanje intimne veze ne može biti samo rezultat autonomne odluke dvoje pojedinaca, već također zavisi od mišljenja obitelji i najbližeg okružja, te je u tom sociokulturnom ambijentu uspostava partnerske veze koja ukršta bosanskohercegovačke etno-konfesionalnosti praćena strahom od njezina prerastanja u „mješoviti brak“, koji bi mogao trajno narušiti granice između „čistih“ kolektiviteta kao normativnog ideala, dovodeći u pitanje njihovu biološku i kulturnu reprodukciju (s. 137). Osim problema koji proistječu iz nemogućnosti da se izjasne kao građani Bosne i Hercegovine te nametanja im izjašnjavanja u skladu sa postojećim ustavnim kategorijama – Bošnjak, Hrvat, Srbin i ostali (s. 137), anketni ispitanici mlađeg naraštaja iz „mješovitih brakova“, koji sebe vide kao tolerantne i otvorene na druge (s. 136), navode također brojne druge poteškoće s kojim se svakodnevno susreću u sredini koja ih prisiljava da se nacionalno opredijele u širokom rasponu od stigmatizacije i demonizacije do izolacije i marginalizacije (s. 132–141).

Pogoršavanje međunacionalnih odnosa nakon disolucije Jugoslavije utjecalo je u svim njezinim republikama na smanjenje broja međuetničkih/međukonfesionalnih veza i egzogenih brakova, koje brojni sociolozi drže najboljim pokazateljem izravnih relacija među različitim etničkim/vjerskim zajednicama te stupanja integracije i sociokulturne homogenizacije, odnosno segregacije među njima. Studija *Mješoviti brak u BiH* autorice Nede Perišić, čiju je izradu podržala fondacija „Friedrich Ebert Stiftung“, predstavlja dragocjen dokument o međuvjerskim/međunacionalnim odnosima i društveno-političkim (ne)prilikama u postdejtonskoj Bosni i Hercegovini, ustrojenoj po principu „jedna država, dva entiteta, tri konstitutivna naroda“, u kojoj usprkos formalno-pravnoj odvojenosti države i Crkava dolazi do preklapanja religijske pripadnosti i etniciteta, a legitimiranje vlasti podijeljene među političkim predstavnicima tri bosanskohercegovačka konstitutivna naroda počiva na homogeniziranju kolektivnih etno-konfesionalnih identiteta, koji predstavljaju prepreku ostvarivanju i zaštiti ljudskih prava građana Bosne i Hercegovine, pogodujući bujanju nacionalizma i negiranju multikulturalizma. U zemlji u kojoj je država najveći poslodavac, radna mjesta dobivaju se ne na temelju kvalifikacija i obrazovanja, već na osnovu pripadnosti jednoj od triju bosanskohercegovačkih etno-konfesionalnih skupina i/ili članstva u pripadajućim nacionalnim političkim partijama na vlasti (s. 16), od čije političke volje zavisi također poštivanje flagrantno kršenih ljudskih prava, kao u slučaju „Sejdić-Finci protiv Bosne i Hercegovine“, što je direktno suprotstavljeno principu vladavine prava (s. 18–19). Svodeći politizacijom kulture i etnifikacijom politike državu na *modus vivendi* različitih etnocentrizama ostvaren kao rezultat političkih nagodbi među nacionalnim elitama, koje u ozračju retorike i prakse netolerancije, neprijateljstva i mržnje svaki kompromis interpretiraju kao izdaju (s. 21–22), bosanskohercegovačke etno-konfesionalne politike tretiraju „mješovite brakove“ i djecu iz heterogamijskih etno-konfesionalnih bračnih veza kao kolateralnu štetu u „ratu identiteta“, što za posljedicu ima negiranje Bosne i Hercegovine kao primjera europskog multikulturalizma i međureligijske/međunacionalne snošljivosti te paradigmom susreta, a ne sukoba civilizacija, predstavljajući most između islamskog Orijenta i kršćanskog Okcidenta, a u konačnici može dovesti do njezina nestanka sa kulturno-političke mape svijeta, dovodeći u pitanje mogućnost mirnog i plodotvornog suživota predstavnika različitih vjeroispovijesti i naroda.